

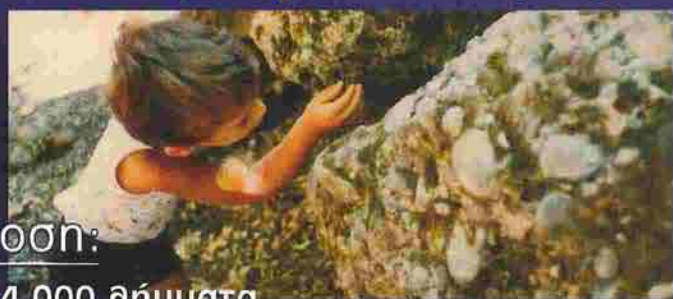
Νίκος Γ. Παπαδόπουλος

Λεξικό της Ψυχολογίας

---

*Εγκυκλοπαιδικό
με τετράγλωσση ορολογία*

Νέα έκδοση:

- ◆ 4.000 ρήματα
  - ◆ Έρευνες - πορίσματα - εφαρμογές
  - ◆ Αίτια και αντιμετώπιση δυσλειτουργιών και προβλημάτων της καθημερινής ζωής
-

Επιμέλεια έκδοσης
ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΚΔΟΤΙΚΗ

Κάθε γνήσιο αντίτυπο υπογράφεται από το συγγραφέα

002232

Συγγραφέας /
Copyright © :

Νίκος Γ. Παπαδόπουλος

Σπύρου Τρικούπη 19
106 83 Αθήνα

Prof. Dr. Nikos G. Papadopoulos,
Spyrou Trikoupi 19, 106 83 Athens, Greece

Τηλ. + Fax: 210 38 42 468 Κιν.: 6944 50 37 84
E-Mail: ngpapado@hol.gr ή ngpapado@pathfinder.gr
Ιστοσελίδα: <http://homepages.pathfinder.gr/ngpapado>

Τίτλος νέας έκδ.:

Λεξικό της Ψυχολογίας
- Εγκυκλοπαιδικό με τετράγλωσση ορολογία

Τόπος έκδοσης:

Αθήνα

Επιμέλ. έκδοσης:

Σύγχρονη Εκδοτική
Σόλωνος 120, 106 81 Αθήνα, τηλ. 210 3815619

Α' Έκδοση:

1994 (με τίτλο: Λεξικό της Ψυχολογίας)

Νέα Έκδοση:

2005 (ευρέως αναθεωρημένη)

Κεντρική Διάθεση - Παραγγελίες

κα Α. Παπαϊωάννου

Αράδου 21

157 71 Αθήνα

Τηλ. + Fax: (210) 77 98 525 Κιν.: 69 32 32 97 82

Η αναδημοσίευση, αναπαραγωγή, μετάδοση ή αποθήκευση σε γραπτή ή ηλεκτρονική μορφή, ολόκληρου ή μέρους του βιβλίου αυτού, μπορεί να γίνει μόνο μετά από γραπτή άδεια του συγγραφέα. Διαφορετικά θα ισχύουν οι προβλεπόμενες από το νόμο επιπτώσεις.

ISBN:

960-90203-2-1

Λεξικό της Ψυχολογίας

Συνεργασίες:

Ιδιαίτερες ευχαριστίες εκφράζονται στους παρακάτω συναδέλφους, μαθητές και συνεργάτες μου, οι οποίοι έγραψαν, απότομα ή σε συνεργασία μαζί μου, τα αντίστοιχα αναφερόμενα λήμματα:

Βίκη Αγνή, πτυχ. Παιδαγ. Τμήμ. Προσχολικής Αγωγής, Πτυχ. Ψυχολογίας Παν/μίου Κρήτης, Διδάκτωρ Ψυχολογίας Παν/μίου Κρήτης.

>επάγγελμα, >θεωρία, συστημική-, >ικανότητα, τεχνική-, >κίνητρο επίτευξης, >πληροφορική, >ψυχολογία, μαθηματική-, και σε συνεργ. >αποφασιστικότητα, >ψυχολογία, γνωστική-, >κίνητρο, >κλίση, >κυβερνητική, >επίλυση προβλήματος.

Δομέτιος Μαρία-Ελενα, διδάκτωρ Ψυχολογίας του Παν/μίου του Μονάχου.

>απαγωγή, >επαγωγή (Το τμήμα: Η επαγωγή ως διαδικασία σκέψης αναλυτικότερα).

Καστελλάκης Ανδρέας, μόν. Επίκ. Καθηγητής της Ψυχοφυσιολογίας στο Τμήμα Ψυχολογίας του Παν/μίου Κρήτης

> μικροδιαίτιση, εγκεφαλική-, > νευροεπιστήμες, > νευροδιαβιβαστής

Λεξέ Ευαγγελία, πτυχ. και διδάκτωρ της Φίλος. Σχολής του Παν/μίου Αθηνών.

>διγλωσσία (σε συνεργ.).

Νικολόπουλος Δημήτριος, λέκτορας στο Τμήμα Ψυχολογίας του Παν/μίου Κρήτης.

Παναγιής Γεώργιος, λέκτορας στο Τμήμα Ψυχολογίας του Παν/μίου Κρήτης.

>αυτοερεθισμός, ενδοκρανιακός-, >ψυχοφαρμακολογία, >εθισμός, νευροβιολογικό υπόστρωμα, >σύνδρομο στέρησης.

Παπαδοπούλου Αικατερίνη-Σμαράγδη, φοιτήτρια Βιοχημείας του Παν/μίου του Salford (Manchester).

>βιοχημεία, >νικοτίνη, >μνήμη (σε συνεργ.), >χημειοψυχολογία.

Παυλόπουλος Βασίλης, πτυχ. και διδάκτωρ του Παν/μίου Αθηνών

>προσωπικότητα (το τμήμα «άρρητες θεωρίες της προσωπικότητας»), >μοντέλο των Πέντε Παραγόντων της Προσωπικότητας.

Sarris Viktor, Καθηγητής (Prof. Dr.) της Γενικής Πειραματικής Ψυχολογίας του Παν/μίου της Φραγκφούρτης.

>αποτέλεσμα λάθους, >Βερτχάμερ Μ, >Κέλερ Β.

Σταμπουλίδης Π., πτυχ. Ψυχολογίας Παν/μίου Κρήτης, υποψ. Διδάκτωρ Ψυχολογίας.

>χάος (σε συνεργ.).

Τριανταφύλλου Στ. Θ., πτυχ. Αγγλ. Φιλολογίας Παν/μίου Αθηνών, πτυχ. και Διδάκτωρ Ψυχολογίας Παν/μίου Κρήτης.

>ανάκλιση, >αντικείμενο, μεταβατικό-, >εκδραμάτιση, >Κλαπαρέτ, >Μασλόου, >Μίντ, >Μίλγκραμ, >περιορισμός, κλινοστατικός- >μάθηση, άδηλη- και σε συνεργ.

(1975). *Entwicklung und Persönlichkeit*. Stuttgart: Kohlhammer / Pawlik K. (Hrsg.) (1982). *Multivariate Persönlichkeitsforschung*. Bern: Huber / Schneider-Janessen K. (1990). *Biochemische Persönlichkeitsforschung*. Berlin: Springer / Thomae H. (1968). *Persönlichkeit. Eine dynamische Interpretation*. Bonn: Bouvier.

ΕΙΔ. ΕΠΠΑ.: Cervone D., Mischel W. (2002). *Advances in personality science*. Guilford Press / Grigsby J., Stevens D. (2002). *Neurodynamics of personality*. Psychology Press / Kuhl J. (2001). *Motivation und Persönlichkeit - Interaktionen psychischer Systeme*. Göttingen: Hogrefe / Παπαδόπουλος Ν.Γ. (2001). *Ψυχολογία - Σύγχρονη Πειραματική*. Αθήνα. Ποταμιάνος Γ. κ. συνεργ. (1999). *Θεωρίες προσωπικότητας και κλινική πρακτική*. Αθήνα / Thomae H. (1988). *Das Individuum und seine Welt. Eine Persönlichkeitstheorie*. Göttingen: Hogrefe.

Άρρητες θεωρίες της προσωπικότητας

Οι άρρητες θεωρίες της προσωπικότητας (implicit personality theories) αναφέρονται σε γενικές πεποιθήσεις σχετικά με τη συχνότητα εμφάνισης και τη διακύμανση ενός γνωρίσματος στο γενικό πληθυσμό (Παπαστάμου, 1989). Τον όρο εισηγήθηκαν πρώτοι οι Bruner και Tagiuri (1954), οι οποίοι μελέτησαν τις θεωρίες που κατασκευάζουν οι μη-ειδικοί για την κατανόηση και ερμηνεία της προσωπικότητας. Δηλαδή, στην καθημερινή ζωή οι άνθρωποι συχνά υπονοούν την ύπαρξη θετικών ή αρνητικών συσχετίσεων μεταξύ των διαφόρων γνωρισμάτων του χαρακτήρα ή της συμπεριφοράς έτσι ώστε, από τη γνώση αποσπασματικών πληροφοριών για ένα άτομο, να «συμπληρώνουν» τα στοιχεία που λείπουν και να καταλήγουν σε γενικά συμπεράσματα σχετικά με την προσωπικότητά του.

Θα λέγαμε ότι οι άρρητες θεωρίες της προσωπικότητας αποτελούν μια λειτουργία κοινωνικής κατηγοριοποίησης, εφόσον γενικές γνωστικές ενότητες κατασκευάζονται στη βάση ελάχιστων χονδροειδών πληροφοριών. Το υλικό αυτό μπορεί να προέρχεται από ποικίλες πηγές, όπως η άμεση εμπειρία των ατόμων, πληροφορίες γύρω από διάφορα ψυχολογικά χαρακτηριστικά, ακόμα και η εξωτερική εμφάνιση ή ο σωματότυπος. Τα πρωτοποριακά πειράματα του Ash (1946) πάνω στη δημιουργία εντυπώσεων και οι κοινωνιοψυχολογικές θεωρίες σχετικά με τα παραγωγικά αίτια της συμπεριφοράς, ιδιαίτερα δε η μελέτη της «ψυχολογίας του απελούς» (Heider, 1958), αποκαλύπτουν την ύπαρξη παρόμοιων μηχανισμών κατασκευής κοινωνικών-ψυχολογικών κατηγοριών για την απλοϊκή μελέτη της ανθρώπινης προσωπικότητας. Σε αυτή τη διαδικασία αναφέρεται και το «θεμελιώδες σφάλμα» της κοινωνικής απόδοσης (Ross, & Nisbert, 1991), δηλαδή η τάση των ανθρώπων να υπερεκτιμούν το ρόλο των εσωτερικών αιτιών (π.χ. γνωρίσματα προσωπικότητας) και να υποβαθμίζουν το ρόλο των εξωτερικών αιτιών (π.χ. κοινωνικές περιστάσεις) της συμπεριφοράς.

Η ομοιότητα που διαπιστώνεται ανάμεσα στις άρρητες και στις επιστημονικές, ψυχολογικές θεωρίες της προσωπικότητας έχει ερμηνευθεί ως επαχθήμα άλλοτε για την αντικειμενικότητα των πρώτων και άλλοτε για την απλοϊκότητα των δεύτερων. Τα πορίσματα των ερευνών δείχνουν ότι οι καθημερινές αντιλήψεις των ατόμων αντανακλούν, ως ένα βαθμό τουλάχιστον, υπαρκτές συσχετίσεις μεταξύ γνωρισμάτων της προσωπικότητας (Zebrowitz, 1996). Από το άλλο μέρος, διατυπώνεται η άποψη ότι αυτή η ομοιότητα δεν είναι παρά μια ψευδαίσθηση σταθερότητας, η οποία προκύπτει από τη χρήση συγκεκριμένων στατιστικών τεχνικών (π.χ. ανάλυση παραγόντων) και συνθέτει μια «αναπαραστασιακή» μάλλον παρά επιστημονική προσέγγιση της ανθρώπινης συμπεριφοράς (Παπαστάμου, 1989). Με την αντίληψη των άρρητων θεωριών της προσωπικότητας ως γνωστικών κατασκευών συνάδει η διαπίστωση ότι τα σφάλματα που διαπράττουν οι καθημερινοί άνθρωποι κατά την κοινωνική απόδοση δεν συνιστούν τυχαίες αποκλίσεις από ένα πρότυπο αλλά είναι αποτέλεσμα συγκεκριμένου «γνωστικού ύψους» που λειτουργεί καλά σε ορισμένα πλαίσια και λιγότερο καλά σε άλλα (Gilbert, 1998).

Οι εφαρμογές από τη μελέτη των άρρητων θεωριών της προσωπικότητας εκτείνονται σε διάφορους τομείς της καθημερινής ζωής, όπως προκύπτει από την

ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας: αντιλήψεις για το/τη σύντροφο στο γάμο, κατανόηση και πρόβλεψη της συμπεριφοράς των ασθενών από τον θεραπευτή, σχέσεις καθηγητών-μαθητών, επικοινωνία στο Διαδίκτυο, κ.ά.

BIBL. – ΒΙΒΛ. ΕΠΙΛ.: Ash, S. (1946). Forming impressions of personality. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 41, 258-290 / Bruner, J. S., & Tagiuri, R. (1954). The perception of people. In: G. Lindzey, & E. Aronson (Eds.), *Handbook of Social Psychology* (2nd ed.) (vol. 2). Cambridge, Mass.: Addison-Wesley / Gilbert, D. T. (1998). Ordinary personology. In: D. T. Gilbert, S. T. Fiske, & G. Lindzey (Eds.), *The Handbook of Social Psychology* (4th ed.) (vol. 2, pp. 89-150). New York: Oxford University Press / Heider, F. (1958). *The psychology of interpersonal relations*. New York: Wiley / Παπαστάμου, Σ. (1989). *Εγχειρίδιο Κοινωνικής Ψυχολογίας* (4η εκδ.). Αθήνα: Οδυσσέας / Ross, L., & Nisbert, R. (1991). *The person and the situation: Perspectives of Social Psychology*. New-York: McGraw-Hill / Zebrowitz, L. (1996). Implicit personality theory. In: A. S. R. Manstead, & M. Hewstone (Eds.), *The Blackwell encyclopedia of Social Psychology* (p. 309). Oxford, UK: Blackwell.

Βασίλης Παυλόπουλος

Θεωρία (Μοντέλο) των Πέντε Παραγόντων της Προσωπικότητας

Η συστηματική έρευνα για την ταξινόμηση των γνωρισμάτων της ανθρώπινης προσωπικότητας έχει μια ιστορία αρκετών δεκαετιών και χαρακτηρίζεται από ποικιλία μεθόδων. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται συνεχώς αυξανόμενη συμφωνία των ερευνητών γύρω από το ότι οι ατομικές διαφορές στην προσωπικότητα συνοψίζονται σε πέντε γενικούς παράγοντες, τους εξής: *Εξωστρέφεια* (Extraversion), *Προσήνεια* (Agreeableness), *Ευσυνειδησία* (Conscientiousness), *Συναίσθηματική Σταθερότητα – Νευρωτισμός* (Emotional Stability – Neuroticism) και *Δεκτικότητα σε Εμπειρίες* (Openness to Experience) ή *Νόηση* (Intellect) ή *Πνευματική Καλλιέργεια* (Culture) (π.χ. Digman, 1989. John, 1990). Οι πέντε αυτές διαστάσεις συναπαρτίζουν το *Μοντέλο των Πέντε Παραγόντων* της προσωπικότητας (Five-Factor Model) ή αλλιώς τους *Μεγάλους Πέντε* (Big Five). Η «διπλή» αυτή ονομασία ιστορικά προέρχεται από δύο διαφορετικές ερευνητικές παραδόσεις για τη μελέτη της δομής της προσωπικότητας: (α) με τη στατιστική τεχνική της ανάλυσης παραγόντων (Costa, & McCrae, 1992), και (β) μέσω της λεξικολογικής προσέγγισης (John, Angleitner, & Ostendorf, 1988), σύμφωνα με την οποία οι πλέον σημαντικές ατομικές διαφορές τελικά θα κωδικοποιηθούν στη γλώσσα.

Οι ρίζες των Μεγάλων Πέντε Παραγόντων ανάγονται στα πρώτα βήματα ανάπτυξης της Ψυχολογίας της Προσωπικότητας. Ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του '30, ο McDougall (1932) είχε προτείνει τη θεωρητική υπόθεση ότι είναι δυνατή η ανάλυση της προσωπικότητας με πέντε ευδιάκριτους, ξεχωριστούς παράγοντες. Λίγο αργότερα ο Thurstone (1934) δεν έκρυβε την έκπληξή του από το γεγονός ότι πέντε ανεξάρτητοι παράγοντες ήταν αρκετοί για να περιγράψουν το σύνολο των μεταβλητών του. Το ίδιο συνέβη και αργότερα με άλλους μελετητές, όπως ο Fiske (1949), οι Tupes και Christal (1961/1992), ο Norman (1963) και ο Goldberg (1981). Το Μοντέλο των Πέντε Παραγόντων χρωστά τη δυναμική του ακριβώς στην εμπειρική επαναβεβαίωση των ευρημάτων, παρά σε ένα σύνολο θεωρητικών προτάσεων για τη δομή της προσωπικότητας. Έχουν χρησιμοποιηθεί διάφορες μέθοδοι συλλογής των δεδομένων (π.χ. ερωτηματολόγια, λεξικά, ελεύθερες περιγραφές), σε διαφορετικά πολιτισμικά και γλωσσικά περιβάλλοντα (π.χ. McCrae & Costa, 1997). Η ανάδυση των Πέντε Παραγόντων κάτω από αυτές τις συνθήκες παρουσιάζει μία εντυπωσιακή σταθερότητα που δεν είναι δυνατό να αγνοηθεί. Επίσης, ενώ η πλειοψηφία των ερευνών αναφέρονται σε ενηλίκους, νεότερα δεδομένα εντοπίζουν αναπτυξιακούς προάγγελους των Μεγάλων Πέντε σε γονεϊκές περιγραφές της προσωπικότητας παιδιών προσχολικής και σχολικής ηλικίας (Kohnstamm, Mervielde, Besevegis, & Halverson, 1995. Slotboom, Havill, Pavliopoulos & De Fruyt, 1998).

Παρά την αυξανόμενη συμφωνία γύρω από τους Μεγάλους Πέντε, δεν έχουν ωριμάσει ακόμα οι συνθήκες για την καθολική αποδοχή μίας θεωρίας από το σύνολο των μελετητών της προσωπικότητας. Η κριτική που έχει κατά καιρούς ασκηθεί στο συγκεκριμένο μοντέλο επικεντρώνεται κυρίως σε τρία σημεία: (α) εγγενείς περιορισμούς

της λεξικολογικής υπόθεσης (β) αδυναμίες που παρουσιάζει η προσέγγιση της προσωπικότητας με τη μέθοδο των γνωρισμάτων, γενικότερα, και (γ) θέματα που σχετίζονται με την ασυμφωνία που παρατηρείται όσον αφορά τον αριθμό και την ονομασία των παραγόντων. Επισημαίνεται ότι το Μοντέλο των Πέντε Παραγόντων αποτυγχάνει να προβλέψει συγκεκριμένες συμπεριφορές και να παράσχει αιτιώδεις ερμηνείες της ανθρώπινης συμπεριφοράς, αγνοεί τα χαρακτηριστικά του πλαισίου μέσα στο οποίο αναπτύσσεται κάθε φορά η ανθρώπινη εμπειρία, ακόμα και ότι αντανακλά άρρητες, απλοϊκές αντιλήψεις για την προσωπικότητα (π.χ. McAdams, 1992). Παρά τους παραπάνω περιορισμούς, οι επικριτές αναγνωρίζουν ότι η υιοθέτηση των Μεγάλων Πέντε αποτελεί μία σημαντική εξέλιξη στη μελέτη της προσωπικότητας, εφόσον παρέχει ένα πλαίσιο για την κατασκευή ψυχομετρικών μέσων και διευκολύνει τους ερευνητές να τοποθετήσουν τις εκατοντάδες διαφορετικές θεωρίες και μετρήσεις σε ενιαίο εννοιολογικό πεδίο, επιτρέποντας έτσι τη μεταξύ τους σύγκριση. Δηλαδή, οι Μεγάλοι Πέντε Παράγοντες θα πρέπει να θεωρηθούν ως *ακόμη* ένα μοντέλο για τη μελέτη της προσωπικότητας αλλά όχι, προς το παρόν τουλάχιστον, ως *το μοναδικό ολοκληρωμένο μοντέλο προσωπικότητας*.

BIBA - **EIA EIPA**: Costa, P. T. & McCrae, R. R. (1992). *Revised NEO Personality Inventory (NEO-PI-R) and NEO Five-Factor Inventory (NEO-FFI) professional manual*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources / Digman, J. M. (1989). Five robust trait dimensions: Development, stability and utility. *Journal of Personality*, 57, 195-214 / Fiske, D. W. (1949). Consistency of the factorial structures of personality ratings from different resources. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 44, 329-344 / Goldberg, L. R. (1981). Language and individual differences: The search for universals in personality lexicons. In: L. Wheeler (Ed.), *Review of Personality and Social Psychology* (vol. 2, pp. 141-165). Beverly Hills, CA: Sage / John, O. P. (1990). The «Big Five» factor taxonomy: Dimensions of personality in the natural language and in questionnaires. In: L. A. Pervin (Ed.), *Handbook of personality: Theory and research* (pp. 66-101). New York: Guilford / John, O. P., Angleitner, A., & Ostendorf, F. (1988). The lexical approach to personality: A historical review of trait taxonomic research. *European Journal of Personality*, 2, 171-203 / Kohnstamm, G. A., Mervielde, I., Besevics, E., & Halverson, C. F. (1995). Tracing the Big Five in parents' free descriptions of their children. *European Journal of Personality*, 9, 283-304 / McAdams, D. P. (1992). The Five-Factor model In personality: A critical appraisal. *Journal of Personality*, 60, 329-361 / McCrae, R. R., & Costa, P. T. (1997). Personality trait structure as a human universal. *American Psychologist*, 52, 509-516 / McDougall, W. (1932). Of the words character and personality. *Character and Personality*, 1, 3-16 / Norman, W. T. (1963). Toward an adequate taxonomy of personality attributes: Replicated factor structure in peer nomination personality ratings. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 6, 574-583 / Slotboom, A.-M., Havill, V., Pavlopoulos, V., & De Fruyt, F. (1998). Developmental changes in personality descriptions of children: A cross-national comparison of parental descriptions of children. In: G. Kohnstamm, C. Halverson, I. Mervielde, & V. Havill (Eds.), *Parental descriptions of child personality: Developmental antecedents of the Big Five?* (pp. 127-153). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates / Thurstone, L. L. (1934). The vectors of mind. *Psychological Review*, 41, 1-32 / Tupes, E. C., & Christal, R. E. (1961/1992). Recurrent personality factors based on trait ratings. *Journal of Personality*, 60, 225-251.

Βασίλης Παυλόπουλος

προσωπικότητα, αντικοινωνική, **E**. antisocial personality, **F**. personnalité antisociale, **D**. antisoziale Persönlichkeit

Αντικοινωνική θεωρείται η προσωπικότητα που χαρακτηρίζεται από χρόνια αντικοινωνική συμπεριφορά. Τυπικά χαρακτηριστικά της θεωρούνται η τάση αποχής από το σχολείο σε αναφορά με τους μαθητές, η ανικανότητα προς εργασία και η απροσαρμοστία στις εργασιακές σχέσεις και τα δεδομένα, τα ψέματα, οι κλοπές, η επιθετική σεξουαλική συμπεριφορά, η χρήση αλκοόλ ή ναρκωτικών ουσιών. Τα αντικοινωνικά άτομα παρουσιάζουν συχνά υψηλό βαθμό παραβάσεων ή εγκληματικότητας, αδιαφορία για τους άλλους και έλλειψη ενοχής και άγχους για τη στάση που τηρούν. Πρόκειται γενικά για >διαταραχή της προσωπικότητας.

προσωπικότητα, αυταρχική - **E**. authoritarian personality, **F**. personnalité autoritaire, **D**. autoritäre Persönlichkeit

Αναφέρεται σε άτομο με αυταρχικές τάσεις και αντίστοιχη νοοτροπία. Χαρακτηριστικά μιας τέτοιας προσωπικότητας είναι η δουλοπρέπεια στους ανώτερους, η άσκηση καταπίεσης προς τους πιο αδύνατους, οι προκαταλήψεις, η ακαμψία προς τους